

EHL-İ SÜNNET VE ŞİA ARASINDAKİ FARKLAR¹

Muhammed Cevâd Muğniyye*

Çev. Yrd. Doç. Dr. Ahmet KARADAĞ

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ahmet.karadag123@inonu.edu.tr

İslâmın, her iki mezhebi de cem ettiği bilinmesine rağmen, çoğu kez dillerde “Ehl-i Sünnet ile Şîa arasındaki farklar nelerdir?” sorusu dolaşır.

Cevap: Ehl-i Sünnet ve Şîa Allah katında dinin İslâm olduğu, İslâm’a giden yolun Allah’ın Kitab’ı ile nebisinin sünnetinden geçtiği ve iki kapak arasındaki Kitab’ın da ziyade ve noksanlıktan uzak olduğu konusunda fikir birliğine varmış; bazı âyetlerin nüzûl sebeplerinde ve bazı âyetleri de anlama hususunda ihtilâf etmişlerdir. Yine her iki mezhep nebevî sünnet ile amel etme konusunda hemfikirken, onun subûtu konusunda ayrılığa düşmüşlerdir. Dahası İmâm Ali’nin dediği gibi nebi konusunda ihtilâfa düşmeyip ondan gelenlerin subûtu konusunda ayrılığa düşmüşlerdir. Bazı âyetleri anlamada ve nebevî sünneti tespit etmedeki metod farklılığı, usûl ve furûda bazı ihtilâfları ortaya çıkarmıştır. Hasılı dinî hükümler, temel inanç esasları ve teşrî fer’i meseleler olmak üzere iki kısma ayrılır. Biz her iki mezhebin akîdeyle ilgili ittifâk ve ihtilâf ettikleri konuları irdeleyeceğiz. Teşrî meselelerin ise Kitab ve sünnet gibi kaynaklardan elde edilen temel ilkelerine değineceğiz. Zira bu tür meseleler sayılamayacak kadar çoktur. Söz konusu meselelerin önemli bir kısmını *el-Fıkh ale’l-Mezâhibi’l-Hamse, ez-Zevâc ve’t-Talâk ale’l-Mezâhibi’l-Hamse* ve *el-Vasâyâ ve’l-Mevâris ale’l-Mezâhibi’l-Hamse* adlı kitaplarımızda izah ettik.

1. Akâid

Bütün Müslümanlar Allah’a, Hz. Muhammed’in peygamberliğine ve yeniden dirilişe/hesaba inanmış, bu üç aslın birini inkâr edenin İslâm dairesi içerisinde kalamayacağı konusunda ittifâk etmişlerdir. Yine onlar, kelime-i tevhîd ikrârında bulunsa da

¹ Muhammed Cevâd Muğniyye’nin *el-Cevâmi’ ve’l-Fevârik Beyne’s-Sünne ve’s-Şîa* adlı kitabının “Beyne’s-Sünne ve’s-Şîa” başlıklı bölümünün tercümesidir. Metnin aslına sadık kalınarak herhangi bir açıklamaya gidilmemiştir. Muhammed Cevâd Muğniyye, *el-Cevâmi’ ve’l-Fevârik Beyne’s-Sünne ve’s-Şîa*, thk. Abdülhüseyn Muğniyye, Müessesetü İzzî’ d-Dîn, Beyrut trs., s. 245-257.

* Şîi fakih ve müfessir Muhammed Cevâd Muğniyye, 1904 yılında Lübnan’ın Cebeli Âmil bölgesinde dünyaya gelmiş, 1979 yılında Beyrut’ta vefat etmiştir. Bkz. Muhsin Emîn, *A’yânu’s-Şîa, Dâru’t-Teâruf li’l-Matbûât*, Beyrut 1983, IX, 205.

oruç, namaz, hac ve zekâtın farz olduğunu inkâr edip dinin bizzat haram kıldığı içki içme, zina etme, mal çalma, kumar oynama, yalan söyleme, haksız yere cana kıyma gibi mutlak haramları helal kabul edenin de Müslüman olamayacağı konusunda fikir birliğine varmışlardır. Çünkü bu sayılanlardan birini inkâr etmek, Hz. Muhammed'i ve onun peygamberliğini inkâr etmek demektir. İşte bu ilkeler, sayılarının çokluğuna ve görüşlerinin çeşitliliğine rağmen tüm Müslüman fırkaların ittifâkla kabul ettiği ilkelerdir.

Bununla beraber Ehl-i Sünnet² ile Şîa, bazısının akîdeyle, bazısının da teşrîî ilkelere ilintili olduğu kimi konularda ihtilâf etmişlerdir. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

1.1. Ma'rifetullah/Allah'ı Bilmek

İmâmiyye ve Ehl-i Sünnet, araştırmak ve Allah'ın varlığına kesin bir şekilde ulaştıran deliller üzerinde düşünmek anlamındaki ma'rifetullahın her insana vacip olduğu hususunda ittifâk etmiş; fakat bu vacipliğin kaynağı konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bu delil şer'î midir yoksa aklî midir?

İmâmiyye'ye göre ma'rifetullah şer'an değil de aklen vacip olur. Başka bir deyişle insana yaratanını bilmeyi vacip kılan bizzat akıldır. Naslardaki "Şunu bil ki Allah'tan başka ilah yoktur" gibi ifadeler, aklın hükmünü beyan ve teyid etmek üzere vârid olup şârinin yeni bir esas koymasını ifade etmemektedir. Ehl-i Sünnet'e göre ise akıl değil de bizatihi şer'at ma'rifetullahı vacip kılar. Dahası insanlara Allah'ı tanımalarını vacip kılan ancak Allah'tır.

1.2. Rü'yetullah

Ehl-i Sünnet'in bir kısmı rü'yetullahı dünya ve âhirette mümkün görürken kimisi ise âhirette mümkün görür. Ehl-i Sünnet'ten Hanbelîlere göre Allah cisimdir; fakat diğer cisimlerden farklıdır. İmâmiyye ise rü'yetullahı hem dünyada hem de âhirette muhâl ve imkânsız görür.

1.3. Allah'ın Sıfatları

Ehl-i Sünnet Allah'ın sıfatlarının zatının gayrı olduğuna kail iken İmâmiyye ise zatının aynı olduğuna kaildir. Ehl-i Sünnet'e göre Allah'ın fiilleri bir amaç ve gayeyle ilintili değildir. Yani Yüce Allah belli bir amaç için bir iş yapmaz; zira ona hiçbir şey vacip değildir ve o kabîh bir şey yapmaz. İmâmiyye'ye göre ise "...Seni bütün eksikliklerden

² Ehl-i Sünnet ile kastedilen Eş'ârilere dir. Çünkü günümüzdeki Ehl-i Sünnet mensuplarının tamamı Ebu'l-Hasan el-Eş'ârî'ye tabidirler.

tenzih ederiz Allah'ım! Bütün bunları boş yere yaratmadın..."³ âyetinde olduğu gibi Allah'ın bütün fiilleri insanlara dönük bir maslahata mebni ya da kainatın düzeni ile ilintilidir.

Ehl-i Sünnet Allah'ın kelamının mahlûk olmadığına, İmâmiyye ise hadîs ve mahlûk olduğuna kaidir.

İmâmiyye'ye göre Allah'ın bir şeyi emretmesi, o şeyi irade etmesine; bir şeyi yasaklaması da o şeyi sevmediğine delâlet eder ki Allah'ın, sevmediği bir şeyi emretmesi ve sevdiği bir şeyi de nehyetmesi muhâldir. Ehl-i Sünnet'e göre ise Allah murad etmediği, hatta hoş görmediği bir şeyi emredebilir. O, çirkin görmediği ve sevdiği bir şeyi de nehyedebilir.

Ehl-i Sünnet'e göre hayır ve şer Allah'tandır. Zulmü, şirki dahası bütün kötülükleri yapan/yaptıran esasen odur. Zira o, her şeyin yaratıcısıdır. İmâmiyye'ye göre ise emrettiğinden dolayı hayır, bir taraftan Allah'a nisbet edilirken; diğer taraftan kişinin tercih ve dilemesi sonucu meydana geldiğinden dolayı da şahsa nisbet edilir. Fakat şer ise sadece şahıstan kaynaklanır. Çünkü onu yapan şahsın kendisidir. Şer Allah'tan değildir; zira Allah onu nehyetmiştir. Kabîh fiilleri Allah'a isnâd etmek makul değildir.

Ehl-i Sünnet, "Allah'ın, insanı güç yetiremediği şeylerle sorumlu tutması caizdir" der. Çünkü ona hiçbir şey vacip değildir ve ondan kabîh bir şey sadır olmaz. İmâmiyye ise; "Güç yetirilemeyen şeylerle sorumlu tutulmak aklen ve şer'an mümtendir" der.

İmâmiyye'ye göre insan muhayyerdir, müseyyer değildir. Ehl-i Sünnet'e göre ise insan müseyyerdir, muhayyer değildir.

Ehl-i Sünnet'e göre akıl hüsün ve kubuhu idrak etmez. Hüsün, şerîatın emrettiği; kubuh ise şerîatın nehyettiğidir. Allah nehyetmiş olduğu bir şeyi emretse, o şey daha önce kubuh iken hüsün olur. Aynı şekilde emretmiş olduğu bir şeyi nehyetse, o şey daha önce hüsün olsa da kubuh olur. Bundan dolayı da onlar "Allah emrettiğinden bu hüsündür; Allah nehyettiğinden bu kubuhur" derler.

İmâmiyye'ye göre ise akıl şerîattan bağımsız olarak hüsün ve kubuhu idrak eder. Bundan dolayı da "Allah bunu emretti, çünkü bu hüsündür/iyidir; Allah bunu nehyetti, çünkü bu kubuhur/kötüdür" derler.

Şîa'ya göre tüm neticeler sebeplere bağlıdır. Bu nedenle susuzluğu gideren sudur; açlığı gideren yiyecektir ve nesnelere yakan da ateştir. Ehl-i Sünnet'e göre ise Allah'tan başka müsebbib yoktur. Bundan dolayı da susuzluğu ve açlığı gideren, ateşi tu-

³ Âl-i İmrân: 3/191.

tuşturan da bizzat Allah'tır. Bazı Ehl-i Sünnet mensupları da suya susuzluğu giderme özeliği vereni, ateşe yakıcı özeliği yükleyeni tekfir etmektedirler.

1.4. Peygamberlik ve Peygamberlerin İsmet Sıfatı

Ehl-i Sünnet'e göre insanlara hayır ve şer yollarını açıklamak üzere peygamberler göndermesi Allah'a vacip değildir. Allah'ın insanları hâdî ve mürşidsiz bırakması caizdir. Çünkü Allah'a hiçbir şey vacip değildir ve ondan kabîh bir şey asla sadır olmaz. İmâmiyye'ye göre peygamberler göndermesi Allah'a vaciptir. Çünkü onlar insanları doğru yola çağırır, gûnahtan da sakındırırlar.

Ehl-i Sünnet, peygamberlerin peygamber olmadan önce büyük ve küçük günah işlemelerini caiz görür. Fakat peygamberlikten sonra ise onlara küfür ve yalan isnâd etmeyi caiz görmez, onların bilerek veya bilmeyerek küçük günah işlemelerini ise caiz görür. İmâmiyye'ye göre ise peygamberler bi'set öncesinde de sonrasında da günahın büyüğünden ve küçüğünden korunmuşlardır. Bilerek ya da bilmeyerek makamlarına hâlel getirecek fiiller onlardan sadır olmaz. Onlar, soysuz babaların ve ahlaksız annele-
rin evladı olamazlar.

1.5. İmâmet

Ehl-i Sünnet'e göre imâm seçim ile tayin edilir. İmâmın tayinin gerçekleşmesi için bir kişinin ona beyat etmesi yeterlidir. Onlara göre imâmın ismet sıfatı taşıması gerekmez. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler hâkimin zulmüne ve adaletsizliğine sabredilmesini şart koşmuş, ona isyan etmeyi yasaklamışlardır. İmâmiyye'ye göre ise imâm, ya Hz. Peygamber tarafından ya da önceki imâm tarafından tayin edilir. Zira Hz. Peygamber, kendisinden hemen sonra Hz. Ali'nin halife olmasını belirtmiştir. İmâmiyye, imâmların ismet sıfatını taşımasını vacip gördüğü gibi, masum imâmın önderliğinde ya da âdil bir müctehidin fetvasıyla zalim sultana karşı ayaklanmayı da vacip görür.

Ehl-i Sünnet, mefdûlü fâdıla öncelemeyi caiz gördüğü gibi ekmel ve e'lem olmayanı ekmel ve e'lem olana öncelemeyi de caiz görür. Şîa ise aksini söyler. Yani onlara göre mefdûlün fâdıla öncelenmesi caiz olmaz, ekmel ve e'lem olanın öncelenmesi gerekir. Ömer b. Hattâb, mefdûlü fâdıla öncelemekle birlikte, fâdıl ile mefdûla eşit vermekten de kaçınmıştır.

İşte bütün bunlar Ehl-i Sünnet ile Şîa arasında itikad⁴ ile ilgili olan farkların özeti-
tidir. Hükümlerin idrak edilmesine dair farkları ise şöyle özetleyebiliriz:

2. Kitab

Ehl-i Sünnet ve Şîa Kitab'ın teşrîf kaynaklarının ilki olduğu konusunda icma et-
tikleri gibi ilim ifade eden mütevâtir haber ve itminan ifade eden meşhûr haber ile Ki-
tab'ın umûmunun tahsîs edildiği konusunda da ittifâk etmişlerdir. Akrabalar arası miras
ile ilgili âyetler buna örnektir. Çünkü bu âyetler "Katil vâris olamaz" hadisiyle tahsîs
edilmişlerdir. Aynı zamanda bu hadis Ehl-i Sünnet ve Şîa nezdinde mütevâtirdir. Fakat
mezhepler mütevâtir ve meşhûr haber seviyesine ulaşamamış olan haber-i vâhidin Ki-
tab'ın umûmunu tahsîs etme hususunda ise ihtilâf etmişlerdir. Hanefîler "Haberî vâhid
terk edilir, Kitab umûmu üzere bırakılır" der. İmâmiyye, Mâlikîler, Şâfiîler ve Hanbelîler
ise "(Âhâd) haber Kitab'ın⁵ umumlarını tahsîs eder" der.

Hadarî'nin *Usûlü'l-Fıkh* adlı eserinde Şâfiî'nin şöyle dediğine yer verilir: "Kitab
ancak Kitab ile neshedilir, sünnetle neshedilemez." Cumhuriyet, yani diğer mezhepler ise
Kitab'ın sünnet ile neshedilmesinde bir sakınca görmez. İmâmiyye'ye göre ise Kitab mü-
tevâtir haber ile nesholur; ancak âhâd haber ile nesholmaz.

Her halükârda bütün mezhepler ancak iyice araştırıp nebevî sünnete müracaat
ettikten sonra ve âyetin hükmünün aynı konuda gelen hadisle muarız olduğu durum-
larda Kitab'ın zâhiriyle amel etmeme konusunda ittifâk etmişlerdir.

3. Nebevî Sünnet

Tüm Müslümanlar, "Peygamber size neyi verdiyse onu alın neden de sakındırdıysa onu
bırakın" âyetinin beyanından hareketle Hz. Peygamber'den geldiği kesin bir şekilde bili-
nen bir haberin tıpkı Kur'ân gibi hüccet ve bağlayıcı olduğu konusunda icma etmişler-
dir. Fakat Ebû Hanîfe ancak kendisine ulaşan on yedi hadise itibar eder. Çünkü o, ya bir
topluluğun bir topluluktan rivâyet ettiği, ya tüm âlimlerin kendisiyle amel ettiği konu-

⁴ Ehl-i Sünnet'ten nakilde bulunduğumuz kaynaklar, İcî'nin *el-Mevâkıf*¹, Cürcânî'nin *Şerhü'l-Mevâkıf*¹,
Kuşcî'nin *Şerhü't-Tecrîd*'i, Ebû Zehra'nın *el-Mezâhibu'l-İslâmiyye*'si olup, İmâmiyye'den nakilde bulundu-
ğumuz kaynaklar ise; *Tecrîd ve Şerhuhu*, *Keşfü'l-Fevâid fi Şerhi'l-Akâid*, Tûsî'nin *el-Mütün*'ü ve Allâme el-
Hillî'nin *eş-Şerh*'idir.

⁵ Ebû Zehra *İmâm Sâdik* adlı kitabında şöyle der: İmâmiyye, kendi arasında Kitab'ın, haber ile tahsîs edilip
edilmediği hususunda ihtilâf etmiştir. İmâmî Mirzâ en-Nâinî ise *Takrîrât*'ında: "Bu konu müttetekun
aleyhtir" demiş ve usûl kitaplarında zikredilmesinin de meselenin tartışmalı konulardan olduğunu gös-
termediğini belirtmiştir. Şeyh el-Horasanî de *Kifâyetü'l-Usûl* adlı eserinde "Âlimlerimiz ve ashabımız se-
leften halefe bu tarz üzeredir" demiştir.

sunda fikir birliğine vardı, ya da sahabeden rivâyet edilip de kimsenin ona muhâlefet etmediği haberi kabul eder. Onun hadisi kabulündeki bu katı tutumu, sünnetle amel etmeyi güçleştirmiş, hatta onu tamamen terk etme neticesi doğurmuş ve kıyâs, istihsân ya da mesâlihi mürsele gibi re'y ile amel etmeye geniş bir alan bırakmıştır. “Ebû Hanîfe'nin fıkında açıkça görülen durumlardan biri hile-i şer'iyyedir. Bu durum, her ne kadar onun fıkında daha açık olsa da daha sonraları Ebû Hanîfe'nin mezhebinde olduğu gibi, diğer mezheplerde de fıkın geniş bablarından biri olmuştur.”⁶ Ebû Hanîfe'nin Sahîhi Buhârî, Sahîhi Müslim ile diğer sahîhlerin içermiş olduğu yüzlerce hadise itibar etmesine rağmen sadece on yedi hadis ile amel etmekle yetinmesi; sünneti şer'î bir kaynak olarak görmeyip bu hadislerin bir şeye yaramadığını kabul etmesiyle ve mezhep mensuplarının da imâmları olan Ebû Hanîfe'nin ilkelerinin hilâfına amel etmeleriyle izah edilebilir.

İbn Hanbel ise sahîh hadis bulduğunda onunla amel eder, bulamadığı takdirde ise sahabe fetvasına yönelir, şayet sahabe ihtilâf etmişse muhayyer davranıp dilediğini seçer. Buna da ulaşamazsa mürsel ve zayıf hadise yönelir. Bunlardan hiçbirini de elde edemezse birer re'y ürünü olan kıyâs ve istislâha yönelir ki, o sadece zaruret anında bu ikisiyle amel eder.

Bu şekilde Ebû Hanîfe ile İbn Hanbel'in metodu arasındaki fark ortaya konulmuş oldu. Ebû Hanîfe, re'y ile amelin çerçevesini geniş tutarken, İbn Hanbel ise tam tersine ahbârın çerçevesini geniş tutar. Bu yüzden de iki mezhebin fıkı arasında önemli farklılıklar bulunur.

İmâm Mâlik ise her ikisini dengelemeye çalışır. Zira Ebû Hanîfe gibi hadisin şöret bulmasını şart koşmadığı gibi İbn Hanbel'de olduğu gibi zayıf hadisle de amel etmez. Ne var ki o, râvîsinin güvenilir ve adil olması şartıyla haberi vâhidle de amel eder. Diğer taraftan Mâlik, Medine ehlinin amelinin sahih hadise önceler. Çünkü insanların onlara tabi olduğunu görüyordu. Medine ehlinin ameli ve sahih hadis onu zor durumda bıraktığında kıyâs, istihsân, istislâh gibi re'yin her nevine yönelirdi.

Şâfiî'ye gelince ise o, meşhur olsun ya da olmasın sikanın sikadan rivâyet ettiği hadisi alır. Bunu bulmadığında ise istihsân ve istislâh değil de sadece kıyâs ile amel ederdi.

⁶ Bkz. Ahmet Emin, *Duha'l-İslâm*, c. 2; Devâlibî, *el-Medhal ilâ İlmi'l-Fık*.

İmâmiyye ise; sikanın Allah Resûlünden ya da herhangi bir imâmdan rivâyet etmiş oluğu bütün hadisleri kabul eder.⁷ İmâmiyye'ye göre din konusunda ister müsned, ister mürsel olsun imâmlarından gelen sözler, tıpkı cedleri/ataları Rasûlullah'tan gelen sözler gibidir. Zira onlar yalan ve hatadan beridirler. İmâmiyye'nin sahip olduğu bu hadisler de kendisini çeşitli türleriyle re'ye muhtaç bırakmaktan kurtarır. Nitekim Şeyh Ca'fer Keşfü'l- Ğitâ adlı kitabının kırk altıncı meselesinde şunu der: "İmâmî bir fakîh zannî delillere ihtiyaç duymaz. Çünkü o ekseriyetle Kur'ân âyetleri, manen mütevâtir haberler, halefin seleften aldığı kati nebevî ve imâmî siret bolluğu içerisinde." Bundan ötürü de İmâmiyye fukahası arasındaki ihtilâf diğer dört mezhep arasındaki ihtilâftan daha az ve sınırlıdır. Zira bu dört mezhep arasında hadis ve re'y ile amel etme konusunda farklılıklar arz etmektedir. İmâmiyye fakîhleri ise teşrîî kaynaklar ve medârik'il-fıkıh/fıkhın ilkeleri konusunda ittifâk içerisindeyler.

Biri çıkıp şunu diyebilir: "Nasslar muhtaç bıraktığı anda İmâmiyye, akli fikhî delillere önceleyerek ona sığınır. Bu da re'y ile amelin ta kendisidir ya da en azından ona yakın bir durumdur. Cevap: Ehl-i Sünnet'in dayandığı re'y ile İmâmiyye'nin dayandığı akıl tıpkı zât/özne ve mevzû/nesne arasındaki fark gibidir. Herhangi bir Sunnî re'ye itimad ettiğinde kendisini hüküm koyucu yerine koyar, gerçek kanun koyucudan sarfı nazar eder. Fakat İmâmî biri akla itimad ettiğinde dinin hükmünü ortaya koymaya çalışan bir metod sergiler. Örneğin bir Sunnî sadece zannından ve varsayımından yola çıkarak şarabın necis olduğuna hükmeder. Zira ona göre necasetin sebebi bizzat sarhoşluktur. Bu hükmü vermede Kur'ân ya da sünnetten bir nassa dayanmaz. Fakat İmâmî ise şunu der: İçkiyi haram kılan onun necis olduğuna dair illeti ortaya koymadığı sürece bizim kendi nefsimizden onun necis oluşunun illetini ortaya koymamız caiz değildir. "İçki haramdır; çünkü sarhoşluk verir" şeklinde illeti ortaya koyduğu durumda ise bize bu hükmü bütün haramlara umum kılmamıza izin verir. İşte bu illet olmadan nassı hiçbir şekilde tevil etmemiz ve hamletmemiz caiz olmaz. Aksi halde kendi nefsimize teşrîî sıfatı vermiş olur ve hüküm koyma sıfatı yüklemiş oluruz.

İmâmiyye, sadece aklî meseleleri aklın hükümleriyle açıklar. Örneğin zulmün, günaha destek çıkmanın ve yalanın kubuh cinsinden olduğuna hükmedip; doğruluk,

⁷ İmâmiyye, râvînin imâmî olmasını şart koşmaz, râvînin ister sunnî ister şîi olsun sıdkını ve güvenilirliğini yeterli görür. Bunu bütün rical kitaplarında açık bir şekilde ortaya koymuştur. Mesela Mekmekânî, *Tenkîhu'l-Mekâl* adlı eserinin 1. cildinin 206. sayfasında şunu der: "İmâm(lar)dan, bize muhâlif olanlardan gelen rivâyetleri kabul edebileceğimize; fakat onların her görüşünü kabul etmeyeceğimize dair nass vârid olmuştur. Biz de güvenilir haber olması koşuluyla bunlara itibar ettik ki, bu tür haberler âlimlerimizimizin ıstılahında 'İmâmî olmayan sikaların haberleri' olarak yer edinir. (Bkz. Mekmekânî, *Tenkîhu'l-Mekâl*, I, 206.)

emanete sahip çıkma, beraati asliyye ki beyan olmadan ceza verme kabîhtir, ehem olanı mühime önceleme gibi şer'î hükmü zaruri ve açık bir şekilde bilinen şeylerin ise hüsün cinsinden olduğuna hükmetmesi gibi. Aklın yalnız başına idrak edebileceği meselelerde sarîh bir nassın vârid olması, aklın hükmünü teyid etmek amacıyladır.

4. Sahabe

Ehl-i Sünnet'e göre sahabenin tamamı adildir, dolayısıyla sahabenin tezkiye edilmesi gerekmez. (Müslim, *es-Subût ve Şerhuhu*; Hadarî, *Usûlü'l-Fıkh*) İmâmiyye'ye göre ise tıpkı diğer insanlar arasında olduğu gibi sahabe arasında da iyi, kötü; adil, fasık olan vardır.

Ehl-i Sünnet, herhangi bir sahabî fetvasının kendisi gibi bir sahabî fetvasına hüccet olamayacağı konusunda ittifâk etmişken; sahabe dışında bir başkasının fetvasına hüccet olup olmadığı konusunda ise ihtilâf etmiştir. Mâlik, Şâfiî ve İbn Hanbel'e göre sahabe kavli tıpkı Allah Resûlünün sünneti gibi sahabe olmayanın kavline hüccettir. (Müslim, *es-Subût ve Şerhuhu*) İmâmiyye'ye göre ise sahabî fetvası bir başkasına hüccet olamaz. Çünkü sahabenin bu konuda bir başkasından hiçbir ayrıcalığı yoktur.

5. İctihâd

Ehl-i Sünnet, hicrî dördüncü asırdan beri dört mezhebin ictihâdıyla yetinerek ictihâd kapısını kapatmıştır. Bu durum günümüze kadar devam edegelmiştir. Son zamanlarda ise Muhammed Abduh, Merâğî ve Şeltût gibi bazı Ehl-i Sünnet âlimleri ictihâd kapısının açılması için gayret sarf etmişlerdir. İmâmiyye nazarında ise ictihâd kapısı ehliyet ve liyakat sahibi herkese ardına kadar açıktır.

Ehl-i Sünnet, şer'î hükümlerde cahilin ölmüş âlimi taklit etmesini caiz görmüş, İmâmiyye'nin çoğu ise buna cevaz vermemiştir. Seyyid Muhsin Emîn *A'yânü's-Şîa* adlı eserinin birinci cildinde şunu der: Re'y ile amel ettikleri sürece Ehl-i Sünnet'in ictihâd kapısını kapatmasında daha büyük fayda vardır. Zira re'y ile amel, görüşlerin çoğalmasına, ihtilâfın ve çekişmenin yayılmasına neden olur. Fakat Şîa'nın ictihâd kapısını açık bırakması buna neden olmaz. Zira onlara göre ahkâmın idraki belli ve sınırlı bir esasa bağlanmıştır. Fakat Seyyid Muhsin Emîn, Şîa'da ictihâd kapısının açık bırakılmasının, cahillerinin pek çoğunu yalan ve iftira konusunda cesaretlendirdiğini gözden kaçırmıştır. Bu münasebetle Seyyid Emîn ile Sunnî bir âlim arasında Dimeşk'te geçen ilginç bir diyalogu zikredeceğim. Bu âlim Seyyid'e şöyle der: Keşke İmâm Ca'fer Sâdık'ın mezhebinin, senin dediğin gibi olduğunu bilsem asla ona karşı çıkmam. Onu bilmeye ne hacet.

Zira Şîa, mezhebini ona nisbet etme yalanında bulunuyor. Seyyid ona şu cevabı verir: Her insanın mezhebi, onun tabilerinden öğrenilir ve alınır. Nitekim Resûlullah'ın mezhebini Müslümanlardan, Ebû Hanîfe'nin mezhebini Hanefî tabilerinin naklettiklerinden öğrendik. Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Mâlik'in mezheplerini de bu methodla öğrendik. Bu durumun İmâm Sâdık mezhebi için de geçerli olması gerekmektedir. Sunnî âlim şunu der: Fakat buna Sunnî ve Şîi olmayanın hüküm vermesi gerekir. Seyyid: "O halde Yahudi ve Hıristiyanlardan hakem tayin edelim" deyince Sunnî, "Bunu nasıl söylersin" der. Seyyid: "Bunu sen dedin, ben demedim" der. Bunun üzerine Sunnî ne diyeceğini bilemez, susup kalır.

6. İsalet Etmek/Hata Yapmak

İmâmiyye'ye göre Allah'ın her meselede muayyen bir hükmü vaki olur. O hükmü elde eden, isabet eder ve böylece iki ya da daha fazla ecir kazanır. Hata eden ise "hataya düşen müctehid" diye vasıflandırılır, araştırmalarından ve çabasından dolayı da bir ecir elde eder. Ehl-i Sünnet ise bu konuda kendi arasında ittifâk sağlamamıştır. Şâfiî, İmâmiyye'nin dediğini der. (Ebû İshâk eş-Şirâzî, *el-Lüm'a*) Gazzâlî ise; *el-Müstesfâ*'nın ikinci cildinin 361. sayfasında şunu der: "Bişr el-Merîsî, furuatta hata eden müctehidin günahının düşmediğini ve hata eden müctehidin günahkar olduğunu ileri sürer. İbn Aliyye ve Ebû Bekir el-Esamm da bu görüştedir. Kıyâsı kabul etmeyenlerin tamamı da bu görüşte ona muvafıktır. İmâmiyye onlardan biridir."

Böyle itibar zedeleyici ve utanç verici bir hatanın Gazzâlî gibi bir âlimden sadır olması gerçekten gariptir. Zira İmâmiyye hadis, fıkıh ve usûl kitaplarında hata yapan müctehidin mazur olduğunu belirlemiştir. Şeyh Ca'fer *Keşfü'l-Ğıtâ* adlı eserinin kırk yedinci bahsinde aynen şunu der: "İki grupta/Ehl-i Sünnet ve Şîa'da meşhur olan kavle göre fakîh yanıldığında bir; isabet ettiğinde ise on sevap kazanır."

Gazzâlî, Mâlik ve Ebû Hanîfe her müctehidin isabet ettiğini söyler. Çünkü gerçek hüküm müctehidin zannına tabi olduğundan kendilerine isabet etmiş nazarıyla bakılır. (*el-Mustasfâ, el-Lüm'â, el-Hadarî*)

Durum ne olursa olsun, tıpkı Gazzâlî'nin, İmâmiyye'ye hata yapan müctehidin günahkar olduğunu nisbet ederek meseleyi karıştırdığı gibi Ehl-i Sünnet'in tamamına hata yapan müctehidin isabet ettiğini nisbet eden de meseleyi karıştırmıştır.

7. Şîlik Belirtisi

Arkadaşlarımdan bir bana “Ehl-i Sünnet’in, râvînin, Şîlik belirtisi olmayan biri olmasını şart koştuğu doğru mudur?” diye sorunca ona şöyle cevap verdim: Bu görüş, âlimlerince genel bir ilke olmayıp, mutaassıb olanlarının görüşüdür. Zira muhakkik ve insaf ehli, dini hususlarda yalan söylenebileceğini düşünen râvîden başka, herhangi bir râvînin rivâyet ettiğini alır. Gazzâlî, *el-Mustasfâ* adlı eserinde Şafiî’den şunu nakleder: “Râfidîlerden Hattâbiye hariç diğer ehl-i hevanın şahitlikleri kabul edilir. Zira Hattâbiye kendileriyle aynı mezhepte olanların yalan yere şahitliklerini rivâyet eder.” Hadarî ise *Usûlü’l-Fıkh* adlı eserinin 213. sayfasında şunu der: “(Âlimlerin) çoğuna göre bid’at ehli olup da kâfir olmayanın naklettiği rivâyetler kabul edilir. Yalanı dini konularda benimsemedikleri sürece bu bid’at ehlinin naklettiklerini almak makuldür. Fakat bu düşüncede olan İslamî tayfanın hangisi olduğunu bilmiyoruz. Hattâbiye’ye nisbet edilebilir. Zira onlar itikadî konularda kendileriyle muvafık olanların şahadetini benimserler.”⁸ Diğer taraftan altı sahîh müellifi; İbân b. Tağlib, Câbir el-Ca’fî, Muhammed b. Hâzîm, Ubeydullah b. Musa gibi daha pek çok Şîa ricalından rivâyette bulunmuşlardır. Hicrî 1324 yılında *el-Mustasfâ* ile beraber tabedilen Nizamuddin el-Ensârî’nin, Müslim’in *es-Sübût* şerhi olan *Fevâtihu’r-Rahamût* kitabının ikinci cildinin 140. sayfasından latife kabilinden şunu nakledelim: “Yalanı mubah görenlerin rivâyet ettikleri elbette kabul edilmez. Çünkü böyleleri dini konularda yalan iddialara cevaz verirler ve yalan söylemekten de çekinmezler. Gulâtı Râfizîler ve İmâmiyye bunlardandır. Bunlar arasında yalan daha çok ve yaygındır. Dahası bunlar yalan hususunda darb-ı mesel olmuşlardır. Günahların her türlüüne cevaz verirler. Bundan dolayı da onların Allah Resûlüne yalan isnâd etmelerinden emin olunmaz ve onlar Allah Resûlüne ve ashâba yalan isnâd etmekten geri durmazlar. Onların kitaplarına bakan, çoğu rivâyetlerinin yalan ve uydurmadan ibaret olduğunu görür.” Şayet (denildiği gibi) İmâmiyye rivâyetlerinin çoğu yalan ve uydurmadan ibaretse tevhid, nübüvvet, ba’s ve neşrden bahsetmek absürt ve saçma bir iş olur. Namaz, oruç, zekat ve haccın vucûbiyeti serap ve heba olur. Zina, yalan ve çalmanın haram olduğunu söylemek cahillik ve ahmaklık olur. Zira İmâmiyye rivâyetlerinin tamamı bu konularla ilgilidir. Allah ve Resûlü de bahsedilen durumlardan beridir.

Yalanın tahrîmi ve Resûlullah’a yalan nisbet etme konusunda İmâmiyye kadar müteşeddid olan bir grup tanımıyoruz. Çünkü İmâmiyye, yalanı mubah görenin İslamdan çıktığına hükmetmiş, iman konusunda da doğruluğu esas almıştır. Onlar bu konuda

⁸ Ehl-i Sünnet’ten kimisi cinlerin rivâyetini kabul ederken kimisi de kabul etmez. Suyûti ise cinlerin insanlardan rivâyet ettiğini kabul eder; fakat insanın cinden rivâyet ettiğini kabul etmez. (Bkz. Suyûti, *el-Eşbâh ve’n-Nezâir*, s. 214.)

imâmlarından tevâtürü aşan “İman, zarar verme ihtimali olan doğruluğu, fayda verme ihtimali olan yalana tercih etmektir” gibi haberler rivâyet etmişlerdir. Yine onlar Allah ve Resûlune kasten yalan isnâd etmenin orucu bozan şeylerden olduğunu ve böyle bir yalana başvurana da kaza ve kefaret düştüğünü söyleyerek diğer fırkalardan ayrılmışlardır. Hatta onlardan bazıları bu konuda aşırıya kaçmış, söz konusu kişinin köle azat etmesi, iki ay peşpeşe oruç tutması ve altmış yoksulu doyurması gerektiğini öne sürerek kefaretlerden her birini yerine getirmesi gerektiğine kail olmuştur.

İşte, İmâmiyye kitaplarında bunlar yer alır. Şimdi yalancı ve inkârcı olan İmâmiyye midir yoksa saf ve temiz olanlara iftira edenler midir?

Bizzat kendi kitaplarında bir grup Ehl-i Sünnet müntesibi tarafından bilinçli olarak Resûlullah’ın dilinden bazı hadislerin uydurulduğu yer almasına rağmen, Resûlullah adına yalan uydurmayı ortaya koyan bu ifadelerin İmâmiyye’ye nisbet edilmesi gerçekten de ilginçtir. Allah Resûlü adına yalan uydurmayı da Allah’ın dinini desteklemek ve dinine yardım etmek amacıyla yaptıklarını öne sürerler. Onlara göre bu durum Allah Resûlünün aleyhine değil de lehinedir. (Ebû Rayye, *Edvâ ale’s-Sünneti’l-Muhammediyye*, 1958, s. 102.) İşte Ehl-i Sünnet bu şekilde Allah Resûlü adına yalan uydurmayı meşru görür; fakat bunu başkasına izafe ederler. Tıpkı cifr ve gayb ilmi konularında olduğu gibi, kendileri takiyye yapar; fakat takiyye yapanları da karalarlar.